

04

พระพุทธรูปที่สร้างตามอย่างมณฑลในเชียงใหม่ช่วง พุทธศตวรรษที่ 25

Mandalay-style Buddha Images Found in Chiang Mai in the 25th Buddhist Century

Received: April 27, 2023 | Revised: May 21, 2023 | Accepted: June 7, 2023

สุระ พิริยะสงวนพงศ์*

Sura Piriyasanguanpong

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศิลป์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
อีเมล: sura.pir@mbu.ac.th

Lecturer of Buddhist Art Study, Graduate School, Mahamakut Buddhist University,
email: sura.pir@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

การสร้างพระพุทธรูปในศิลปะแบบมณฑลเทศาภิบาลความนิยมสืบเนื่องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 จนถึงปัจจุบัน นอกจากในละแวกมณฑลแล้ว ยังพบความแพร่หลายในท้องถิ่นอื่นๆ ของพม่า รวมทั้งหลายพื้นที่ในประเทศไทยด้วย ซึ่งในแต่ละพื้นที่มักแสดงรูปแบบทางศิลปกรรมที่แตกต่างกันจนเป็นลักษณะเฉพาะ เมืองเชียงใหม่เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่พบพระพุทธรูปศิลปะแบบมณฑลได้แพร่หลาย บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอการตรวจสอบรูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปที่สร้างตามอย่างศิลปะมณฑลซึ่งพบในเมืองเชียงใหม่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 โดยใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะในการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงลักษณะสำคัญทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาซึ่งอาจต่างจากศิลปะต้นแบบในพม่า โดยผลการศึกษาพบว่าพระพุทธรูปที่สร้างตามอย่างศิลปะมณฑลที่พบในเชียงใหม่ส่วนใหญ่มีการผสมผสานกับศิลปะล้านนาในหลายรายละเอียด สอดคล้องกับพื้นฐานของพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมสำคัญของล้านนา ข้อค้นพบดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปตัวอย่างในพื้นที่ศึกษานี้ไม่ใช่ฝีมือช่างจากละแวกมณฑลแต่เป็นช่างในพื้นที่เชียงใหม่

คำสำคัญ: พระพุทธรูป, ศิลปะพม่า, เชียงใหม่

A b s t r a c t

The making of Mandalay style Buddha images has been continuously popular since the 25th Buddhist century until the present day. Apart from the Mandalay area, they have also been found prevalently in other parts of Burma, and in many areas in Thailand. In each area, they often show different artistic styles that cumulate in their unique traits. Chiang Mai is another area where Mandalay style Buddha images can be found widely. Therefore, the objective of this research was to examine the artistic styles of Buddha images made according to Mandalay style found in Chiang Mai area around the 25th Buddhist century. This study used research methodology from Art History to explore important artistic features of the Buddha statue samples in the area which can be different from the original style in Burma. The study reveals that most Mandalay style Buddha images found in Chiang Mai were blended with Lanna art in many ways. This is consistent with the area being the center of Lanna culture. As a result, this finding indicates that Buddha statue samples in the study area were not made by craftsmen from Mandalay but by local craftsmen in Chiang Mai.

Keywords: Buddha image, Myanmar art, Chiang Mai

บทนำ

เชียงใหม่เป็นเมืองสำคัญในภาคเหนือที่มีประวัติการสถาปนาเป็นเมืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 (ศักราช ๗๕๖-๗๕๗: 3-19) การที่เชียงใหม่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศพม่า ทำให้มีผู้คนจากฝั่งพม่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ก่อนที่กิจการค้าไม้จะเฟื่องฟูในล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ดังพบวัดที่เกี่ยวข้องกับผู้คนจากฝั่งพม่า (เช่น พม่า ไทใหญ่ มอญ กะเหรี่ยง ฯลฯ) หลายวัดกระจุกตัวอยู่ในย่านการค้าตามแนวถนนท่าแพที่เชื่อมต่อระหว่างเส้นทางลำเลียงสินค้าต่างๆ ทางลำน้ำปิงกับเส้นทางลำเลียงสินค้าทางบกที่เข้าสู่ประตูเมืองเชียงใหม่ทางทิศตะวันออก (ทั้งนี้ ศิลปกรรมในวัดกลุ่มนี้อาจไม่สะท้อนความเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ผู้สร้าง งานศึกษานี้จึงมุ่งตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานศิลปกรรมเป็นหลัก)

ต่อมาในยุคที่กิจการค้าไม้เฟื่องฟูในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 วัดในเชียงใหม่กลุ่มนี้จึงได้รับการบูรณะครั้งสำคัญโดยได้รับอิทธิพลศิลปะจากพม่าโดยเฉพาะศิลปะแบบมณฑลซึ่งกำลังแพร่หลายในเวลานั้นด้วย

จากบริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าวจึงมีข้อควรพิจารณาว่าพระพุทธรูปที่สร้างตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ มีลักษณะทางศิลปกรรมที่แตกต่างจากศิลปกรรมต้นแบบในพม่าหรือไม่ โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุปูนปั้นซึ่งช่างย่อสร้างขึ้น ณ สถานที่ประดิษฐาน ไม่ใช่พระพุทธรูปที่ขนย้ายมาจากพื้นที่อื่น

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลที่พบในเมืองเชียงใหม่มีรูปแบบที่หลากหลาย โดยกลุ่มหลัก คือกลุ่มที่มีการผสมผสานศิลปะแบบมณฑลกับศิลปะล้านนา ส่วนกลุ่มที่พบรองลงมาคือ กลุ่มที่สร้างตามอย่างแบบแผนมณฑล และกลุ่มที่ผสมผสานศิลปะฉาน

ในที่นี้ขอนำเสนอเพียงพระพุทธรูปที่พบมากเป็นกลุ่มหลัก คือ “กลุ่มที่ผสมผสานศิลปะแบบมณฑลกับศิลปะล้านนา” เท่านั้น ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ และนำเสนอตัวอย่างเฉพาะกรณีพระพุทธรูปประทับนั่ง โดยมีวงวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปกลุ่มดังกล่าวด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

วิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่

งานศึกษานี้มุ่งเน้นตัวอย่างพระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ที่เชื่อมโยงกับพม่า โดยศึกษาจากพระพุทธรูปที่วัดหนองคำ วัดป่าเป้า วัดทรายมูลพม่า วัดมหาวัน และเพิ่มเติมตัวอย่างในพื้นที่ใกล้เคียงที่มีประวัติว่าได้รับการบูรณะโดยพ่อค้าไม้สักที่มาจากฝั่งพม่า คือพระพุทธรูปที่วัดกู่คำ (วัดเจดีย์เหลี่ยม) เวียงกุมกาม วัดเหล่านี้มักเป็นวัดที่มีอยู่เดิมแต่ได้รับการบูรณะครั้งสำคัญในช่วง

พุทธศตวรรษที่ 25 โดยผู้ศรัทธาที่เป็นชาติพันธุ์ต่างๆ จากฝั่งพม่า (โปรดดู โขติมา จตุรงศ์ 2550: 39, 46; กัลยา ธรรมพงษา และศรีสุดา ธรรมพงษา 2560: 244-245) ทำให้พบพระพุทธรูปที่สร้างตามอย่างศิลปะมณฑลหลายตัวอย่าง ดังข้อมูลในตารางต่อไปนี้

ตัวอย่างพระพุทธรูป	กำหนดอายุ	หลักฐานในการกำหนดอายุ	ภาพที่
พระพุทธรูปขนาบประธานในอุโบสถวัดหนองคำ	พ.ศ. 2445	เหนือทางเข้าพระอุโบสถวัดหนองคำ มีข้อความระบุประวัติว่า “สร้างวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕” พระพุทธรูปสำคัญภายในพระอุโบสถจึงควรสร้างขึ้นในคราวเดียวกันนี้	1-3
พระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์วัดคูค้ำ (วัดเจดีย์เหลี่ยม) เวียงกุมกาม	พ.ศ. 2455	เจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2455 และคงทำให้พระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์ที่เดิมเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านนาได้รับอิทธิพลศิลปะจากพม่าไปผสมผสาน (สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ 2524: 70)	4
พระพุทธรูปในวิหารวัดป่าเป้า	พ.ศ. 2468	จารึกบนผนังด้านหลังของพระพุทธรูประบุปีสร้างคือ จ.ศ. 1287 ตรงกับ พ.ศ. 2468	5
พระพุทธรูปประธานในวิหารจอง วัดหนองคำ	พ.ศ. 2472	ปรากฏป้ายบันทึกประวัติการสร้างวิหารและพระพุทธรูปประธาน ด้วยภาษาไทยและพม่า โดยในส่วนภาษาไทยระบุข้อความว่า “พ.ศ. ๒๔๗๒ ตัวปี่มะเสงจุลศักราชได้ ๑๒๙๑ ตัวปะละมะมูลสัทธาหมายมีพะก่าจึงณะเปนแก้วพร้อมด้วยภรรยาชื่อว่านางบัวและลูกชุกคนมีนางแสงคำ, นางบุญมี, นางบัวผิน, นายบุญช่วยชูผู้คนกัพากันสร้างยังโรงพระพุทธรูปเจ้าองค์ใหญ่ปิดเพดานใส่สุวรรณบุผากับทั้งโขงพระพุทธรองค์ผ้านแล้วเพื่อหือเป็นที่แล้วแห่งทานาขอหือกับกายเปนมหานาวาคือเรือสะเภาคำลำใหญ่กว้งนำเอาผู้ข้ำทั้งหลาย...[ข้อความไม่ชัดเจน] แห่งนิพานาขอหือสมดังคำป็นนิทานว่านิพานปะระมัสสุกข”	6

ตัวอย่างพระพุทธรูป	กำหนดอายุ	หลักฐานในการกำหนดอายุ	ภาพที่
พระพุทธรูปในวิหารวัดทรายมูลพม่า	พุทธศตวรรษที่ 25	สันนิษฐานการกำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะโดยผู้เขียน	7
พระพุทธรูปในอุโบสถแปดเหลี่ยมวัดเชียงยืน	พุทธศตวรรษที่ 25 (สันนิษฐานการกำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะ)	สันนิษฐานการกำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะโดยผู้เขียน	8

การตรวจสอบรูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ มีประเด็นค้นพบ 3 ประเด็น ดังนี้ 1. พระพุทธรูปกลุ่มนี้มีแรงบันดาลใจหลักจากศิลปะส่วนกลางของพม่าในระยะหลังมณฑล (อาณาจักรมอ) 2. ปรากฏลักษณะจากศิลปะล้านนาเข้ามาผสมผสาน และ 3. ลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ คือ สังฆาภิทปนในแนวตรง ดังจะอธิบายในรายประเด็นต่อไป

ประเด็นที่ 1 พระพุทธรูปกลุ่มนี้มีแรงบันดาลใจหลักจากศิลปะส่วนกลางของพม่าในระยะหลังมณฑล (อาณาจักรมอ)

พระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งงานศึกษานี้ตรวจสอบพระพุทธรูปปูนปั้นอิริยาบถประทับนั่งเป็นตัวอย่างหลัก พบลักษณะโดยรวมคือแสดงปางมารวิชัย ส่วนใหญ่ไม่มีรัศมี กรอบพระพักตร์เรียบง่ายไม่มีจีบตั้ง พระเนตรเปิดเพ่งตรงเห็นดวงพระเนตรชัด จีวรเป็นริ้วธรรมดา ไม่มีส่วนจีวรปิดพระอังสาขวา สังฆาภิพายามทบเลียนแบบธรรมดา

รูปแบบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ได้รับแรงบันดาลใจหลักจากศิลปะแบบมณฑลในส่วนกลางของพม่า (หมายถึงเมืองที่เป็นศูนย์กลางด้านศิลปกรรมของประเทศพม่า ซึ่งในเวลานั้นคือมณฑลและย่างกุ้งเป็นสำคัญ) เพราะมีรายละเอียดหลาย

ส่วนสัมพันธ์กัน เช่น กรอบพระพักตร์ไม่มีจีบตั้ง จีวรและสังฆาฏิแสดงริ้ว
ธรรมชาติ ไม่มีส่วนจีวรปิดพระอังสาขวา นอกจากนี้ยังสามารถกำหนดอายุ
จากรูปแบบได้ชัดเจนขึ้นว่าเป็นศิลปะหลังมณฑล (อาณานิคมฯ) เนื่องจาก
ทำพระเนตรเปิดเห็นดวงพระเนตรค่อนข้างชัด และอุษณิษะมักขยายจน
คล้ายทรงครึ่งวงกลม รูปแบบดังกล่าวนี้ปรากฏในศิลปะพม่าดังตัวอย่าง
เช่น พระพุทธรูปวัดปิยมินตาเจ้าง์ เมืองอมรปุระ ซึ่งมีจารึกส่วนฐานระบุ
ปีสร้างในจุลศักราช 1265 ตรงกับ พ.ศ. 2446 (ภาพที่ 9) การกำหนดอายุ
ด้วยรูปแบบดังกล่าวจึงสอดคล้องกับประวัติการสร้างพระพุทธรูปตัวอย่าง
ในพื้นที่ศึกษานี้ด้วย

ประเด็นที่ 2 การปรากฏลักษณะจากศิลปะล้านนาเข้ามาผสม ผสาน

แม้ว่าพระพุทธรูปตัวอย่างกลุ่มนี้จะได้รับแรงบันดาลใจหลักจาก
ศิลปะหลังมณฑล (อาณานิคมฯ) ในสายงานช่วงส่วนกลางของพม่า แต่
การศึกษาพบว่ายังมีบางรายละเอียดที่ต่างไป เช่น นิยมทำเม็ดพระศกแหลม
บ้างพบการทำรัศมี เป็นต้น รายละเอียดข้างต้นพบความแพร่หลายใน 2
ศิลปะสำคัญที่อาจเกี่ยวข้องกับงานช่างในเมืองเชียงใหม่ คือ ศิลปะฉาน
และศิลปะล้านนา

ดังนั้น งานศึกษานี้จึงทำการตรวจสอบรายละเอียดส่วนดังกล่าว รวม
ทั้งรายละเอียดในส่วนอื่นที่ต่างไปจากแบบแผนศิลปะหลังมณฑล (อาณา
นิคมฯ) เพื่อทราบว่ารูปแบบที่พบในเมืองเชียงใหม่ได้รับแรงบันดาลใจมา
จากศิลปะใด โดยจำแนกรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

รัศมีเปลว พบตัวอย่างเช่นพระพุทธรูปบางองค์ที่เจดีย์วัดกู่คำ (วัด
เจดีย์เหลี่ยม) เวียงกุมกาม เชียงใหม่ (ภาพที่ 4) และพระพุทธรูปประธาน
ในวิหาร (จอง) วัดหนองคำ (ภาพที่ 6) โดยปกติแล้วในศิลปะแบบมณฑล
เลเคร่งครัดในการไม่ทำรัศมี แต่สามารถพบได้ในกรณีงานช่างท้องถิ่นอื่น
ของพม่า โดยเฉพาะในท้องถิ่นรัฐฉานซึ่งมีการนำรัศมีทรงน้ำเต้า และทรง

บัวแหลม มาใช้กับพระพุทธรูปที่สร้างตามอย่างมณฑลด้วย

ถึงกระนั้น การทำรัศมีเปลวดังที่พบในเมืองเชียงใหม่ไม่น่าใช่แบบแผนของศิลปะฉาน ในขณะที่การสร้างพระพุทธรูปในศิลปะล้านนาคู่กันเคยกับการทำรัศมีเปลวมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2556ก: 283-284) และสืบเนื่องถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสันนิษฐานว่าการทำรัศมีเปลวของพระพุทธรูปตัวอย่างในเมืองเชียงใหม่ ย่อมได้รับแบบอย่างมาจากศิลปะล้านนา ทั้งยังปรากฏควบคู่กับการทำเม็ดพระศกแหลมซึ่งจะนำเสนอถัดไปด้วย

เม็ดพระศกแหลม พบในพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ทุกตัวอย่างจนเป็นลักษณะเด่นของพื้นที่นี้ ทั้งนี้ แม้ว่าการทำเม็ดพระศกแหลมสามารถพบได้ในศิลปะฉานด้วยเช่นกัน แต่พระพุทธรูปตัวอย่างในเมืองเชียงใหม่มักพบลักษณะอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับศิลปะล้านนาร่วมด้วย โดยเฉพาะการทำรัศมีเปลวดังที่นำเสนอไว้ก่อนหน้านี้ ทำให้สันนิษฐานว่าความนิยมทำเม็ดพระศกแหลมของพระพุทธรูปกลุ่มนี้น่าจะมีพื้นฐานจากศิลปะล้านนาซึ่งเป็นศิลปะที่มีบทบาทอยู่แต่เดิมในท้องถิ่น

การขัดสมาธิราบ พบตัวอย่างคือพระพุทธรูปประธานในอุโบสถแปดเหลี่ยม วัดเชียงยืน (ภาพที่ 8) ท่าประทับนี้ผิดจากศิลปะแบบมณฑลส่วนกลางรวมถึงศิลปะฉานที่มักสร้างพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิเพชร จึงสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปองค์นี้ได้แบบอย่างการขัดสมาธิราบจากศิลปะล้านนาซึ่งเป็นศิลปะที่สามารถพบพระพุทธรูปทั้งแบบขัดสมาธิเพชรและขัดสมาธิราบได้ควบคู่กัน

อย่างไรก็ตาม พระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่พบตัวอย่างที่ประทับขัดสมาธิราบได้น้อย แสดงว่าเป็นรูปแบบที่ไม่นิยมท่าขัดสมาธิเพชรอย่างพม่า

การแสดงปางสมาธิ พบตัวอย่างในพระพุทธรูปบางองค์ที่เจดีย์วัดกู่คำ (เจดีย์เหลี่ยม) เวียงกุมกาม (ภาพที่ 4) เป็นไปได้ว่าเกิดจากการบูรณะ

ตามเค้าโครงเดิมที่เป็นศิลปะล้านนา ซึ่งนิยมแสดงปางสมาธิควบคู่กับปางมารวิชัย (โปรดดู จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา 2541: 140-141) ต่างจากแบบแผนในศิลปะแบบมณฑลเสฉวนกลางรวมถึงศิลปะฉานซึ่งแสดงปางมารวิชัยเป็นรูปแบบหลัก

กรณีพระพุทธรูปตัวอย่างในเมืองเชียงใหม่นี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของช่างท้องถิ่นที่ผสมผสานศิลปะต้นแบบจากพม่าเข้ากับรูปแบบเดิมของท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน

การผสมผสานลักษณะต่างๆ จากศิลปะล้านนาดังที่กล่าวมานี้ แม้อาจพบได้บ้างในพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลเสฉวนในพื้นที่อื่นทางภาคเหนือของไทย แต่กรณีเมืองเชียงใหม่นี้พบความแพร่หลายมากจนเป็นกลุ่มหลักแสดงถึงบทบาทของงานช่างท้องถิ่นที่โดดเด่นกว่าพื้นที่อื่น

ประเด็นที่ 3 ลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลเสฉวนในเมืองเชียงใหม่ คือ สังฆาฏิทาบในแนวตรง

จากการศึกษาพบว่าพระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลเสฉวนในเมืองเชียงใหม่ หลายตัวอย่างมีการทำสังฆาฏิทาบซ้อนกันใน “แนวตรง” ทอดจากพระอังสาจนถึงพระนาภี เห็นริ้วทาบเฉพาะส่วนปลายสังฆาฏิทำให้ดูคล้ายจิวรทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า (ภาพลายเส้นที่ 1) เช่น พระพุทธรูปขนาบประธานในอุโบสถวัดหนองคำ (ภาพที่ 1) (ส่วนพระพุทธรูปประธานมีแบบแผนอย่างงานช่างส่วนกลางของพม่า คือ พระศกเรียบ สังฆาฏิทาบในแนวซ้ายขวาตั้งแต่ราวพระอุระ เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่กลุ่มหลักที่นำเสนอในบทความนี้) และพระพุทธรูปวัดป่าเป้า (ภาพที่ 5) เป็นต้น

ลักษณะสังฆาฏิดังกล่าวต่างจากศิลปะต้นแบบในละแวกมณฑลเสฉวนกรณีหลังเน้นการทาบซ้อนใน “แนวซ้าย-ขวา” เห็นริ้วทาบแทบตลอดช่วงสังฆาฏิ และในศิลปะหลังมณฑลเสฉวน (อาณานิคมฯ) ยังเคร่งครัดในการทำชายสังฆาฏิพาดเหนือข้อพระกรซ้ายด้วย (ภาพลายเส้นที่ 2)

ด้วยเหตุนี้จึงสันนิษฐานว่าสังฆาฏิที่ทาบในแนวตรงซึ่งพบในเมืองเชียงใหม่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาในการทำสังฆาฏิยาวทรงสี่เหลี่ยม

ผืนผ้าทอจากพระอังสาจรดพระนาภี โดยช่างที่สร้างพระพุทธรูปศิลปะตาม
อย่างมณฑลในเชียงใหม่ผสมผสานลักษณะดังกล่าวกับการทอผ้าเลียนแบบ
ความสมจริงตามธรรมชาติอย่างศิลปะแบบมณฑล จนเกิดลักษณะพิเศษใน
พื้นที่เมืองเชียงใหม่ที่สามารถใช้จำแนกความแตกต่างจากพื้นที่ศึกษาอื่นได้
อนึ่ง แม้ว่างานศึกษานี้จะเรียกสังฆาฏิที่พบในแนวตรงว่าเป็น
“ลักษณะพิเศษ” ของเมืองเชียงใหม่ แต่สามารถพบลักษณะดังกล่าว (รวม
ทั้งรายละเอียดส่วนอื่นเช่นการทำเม็ดพระศกแหลม) ในเมืองละแวกใกล้เคียง
ด้วย เช่น พระพุทธรูปปูนปั้นในซุ้มเจดีย์วัดสุพรรณรังษี จังหวัดลำพูน (ภาพ
ที่ 12) แสดงว่าช่างผู้สร้างอาจมีความเกี่ยวข้องกันทางใดทางหนึ่งเนื่องจาก
พื้นที่ลำพูนอยู่ในหุบเขาเดียวกันกับเมืองเชียงใหม่ซึ่งเจดีย์แบบพม่าในเมือง
ลำพูนยังมีความคล้ายคลึงกับเจดีย์แบบพม่าในเมืองเชียงใหม่ด้วย (โปรด
ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเจดีย์แบบพม่าในเชียงใหม่และลำพูนใน เชษฐ ติงสัญ
ชลี 2554: 161)

สรุป

จากการศึกษาพระพุทธรูปในเมืองเชียงใหม่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะพม่า
ช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 พบว่าพระพุทธรูปกลุ่มหลักที่แสดงอัตลักษณ์ของ
ศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ มีอิทธิพลศิลปะล้านนาเข้ามาผสม
ผสานในหลายรายละเอียด โดยส่วนใหญ่นิยมทำเม็ดพระศกแหลม บ้างมี
รัศมีเปลว บ้างประทับขัดสมาธิราบ และยังพบลักษณะพิเศษคือ สังฆาฏิ
ทอในแนวตรง

การที่พระพุทธรูปศิลปะตามอย่างมณฑลในเมืองเชียงใหม่ได้รับ
อิทธิพลจากศิลปะล้านนาอย่างเด่นชัด สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่
เชียงใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางของล้านนามาอย่างยาวนานตั้งแต่พุทธศตวรรษ
ที่ 19 ทำให้บทบาทของงานช่างในพื้นที่มีความโดดเด่นจนปรากฏให้เห็นได้
เด่นชัดกว่ากรณีพระพุทธรูปสร้างตามอย่างมณฑลที่พบในเมืองอื่นทางภาค
เหนือของไทย

การผสมผสานทางศิลปกรรมดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าการรับอิทธิพลทางศิลปะจากพม่าเข้ามาในพื้นที่ประเทศไทยนั้น สามารถพบกระบวนการทางงานช่างท้องถิ่นในการดัดแปลงรูปแบบให้พ้องกับรสนิยมทางศิลปะในพื้นที่จนเกิดความแตกต่างไปจากศิลปกรรมต้นแบบหรือแม่กระทั่งในพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทยที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจากพม่าเช่นเดียวกันด้วย

ภาพที่ 1-2 (ซ้ายไปขวา) พระพุทธรูปองค์ขวาและซ้ายของพระประธานในอุโบสถวัดหนองคำ (ตามลำดับ)

ภาพที่ 3 กลุ่มพระพุทธรูปประธานในอุโบสถวัดหนองคำ

ภาพที่ 4 พระพุทธรูปในซุ้มจระนำเจดีย์วัดกุคำ (วัดเจดีย์เหลี่ยม) เวียงกุมกาม พระเศียรแสดงลักษณะเดิมอย่างศิลปะล้านนา

ภาพที่ 5 พระพุทธรูปในวิหารวัดป่าเป้า

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปประธานในวิหาร (จอง) วัดหนองคำ
(ที่มา: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=119687720512301&set=pcb.119688993845507> เข้าถึงเมื่อ 10 กันยายน 2564)

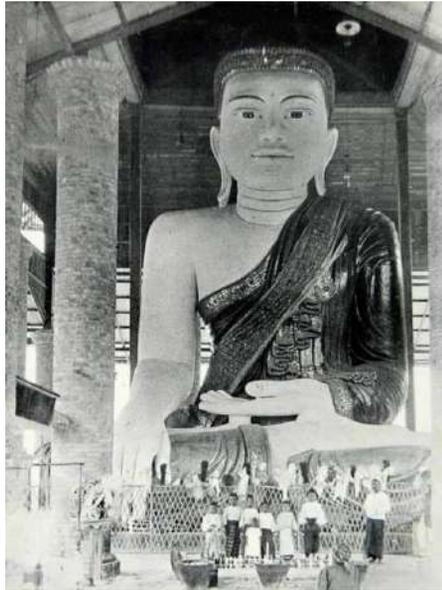
ภาพที่ 7 กลุ่มพระพุทธรูปประธานวิหาร วัดทรายมูลพม่า

ภาพที่ 8 พระพุทธรูปประธานในอุโบสถแปดเหลี่ยม วัดเขียงยืน
(ที่มา: นันท์แก้ว เกียรติฉวีพรรณ)

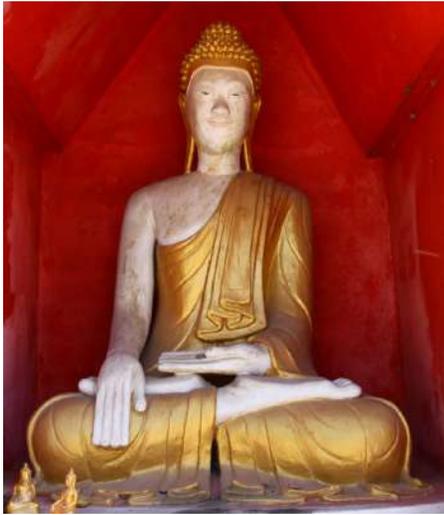
ภาพที่ 9 พระพุทธรูปโลหะวัดปี่มณฑาเจ้าง จารึกที่ฐานระบุปีสร้างคือจุลศักราช 1265 ตรงกับ
พ.ศ. 2446

ภาพที่ 10 พระพุทธรูปปางทัตจี เมืองย่างกุ้ง ภาพถ่ายเก่าในพุทธศตวรรษที่ 25
(ที่มา: วัดงาทัตจี เมืองย่างกุ้ง)

ภาพที่ 11 พระพุทธรูปประธานในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ (ภาพถ่ายเก่าลงสี)
(ที่มา: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=114845740996499&set=pcb.114864757661264> เข้าถึงเมื่อ 4 เมษายน 2565)

ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปูนปั้นในซุ้มเจดีย์วัดสุพรรณรังษี จังหวัดลำพูน

ภาพลายเส้นที่ 1 ตัวอย่างสิ่งขมาฉาบในแนวตรงซึ่งพบมากในเชียงใหม่ (จากพระพุทธรูปวัดป่าเป้า)
(ที่มา: ศิริพร กวินสุพร)

ภาพลายเส้นที่ 2 ตัวอย่างสังขมาภิพระพุทธรูปศิลปะหลังมณฑล (อาณานิคมฯ) (จากพระพุทธรูป
วัดปยุมิตาจารย์ เมืองอมรปุระ)
(ที่มา: ศิริพร กวินสุพร)

บรรณานุกรม

- กัลยา ธรรมพงษา และ ศรีสุดา ธรรมพงษา, 2560. ตามรอย...รองอำมาตย์เอกหลวงโยนะการพิจิตร: พญาตะกำพ้อคำไม้ชาวพม่าผู้อุปถัมภ์พระเจดีย์ สร้างพระและอุปถัมภ์วัด. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2541. พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: วรณรักษ์.
- เชษฐ ดิงสัญชลี, 2554. ประเด็นใหม่เกี่ยวกับเจดีย์แบบมอญและแบบพม่าในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ทูลสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โชติมา จตุรวงศ์, 2550. “ว่าที่วัดพม่าในจังหวัดเชียงใหม่และลำปาง.” วารสารหน้าจั่ว: ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 5 (5): 39.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556ก. พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. _____, 2556ข. ศิลปะล้านนา. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมหมาย เปรมจิตต์, กมล ศรีวิชัยนันท์, และ สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา, 2524. พระเจดีย์ในลานนาไทย: งานวิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปและสถาปัตยกรรมลานนาไทย. เชียงใหม่: โครงการศึกษาวิจัยศิลปสถาปัตยกรรมลานนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.